

Кірейцева Г.В.,
к.е.н., доцент кафедри екології
Палій О.В.

здобувач вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 101 «Екологія»
Науковий консультант: к.т.н., доцент, завідувачка кафедри екології Коцюба І.Г.,
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливлювало досягнення цілей сталого розвитку. Нещадна експлуатація природних ресурсів створює надлишкове навантаження антропогенної діяльності на довкілля, яке має глобальні наслідки. Вчені стверджують, що протягом свого існування людство знищило 2/3 лісів планети. Як зазначає ЮНЕСКО в своїх документах, в умовах техногенного тиску відбувається «генетична ерозія», тобто щорічно безслідно зникають від 150 до 200 видів організмів. Процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжиття термінових заходів. На початку XXI століття наша країна все ще посідає одне з перших місць у світі за рівнем споживання енергії, води та інших ресурсів на одиницю ВВП. Україна має найбільші у світі обсяги промислових відходів на душу населення (загальна маса накопичених відходів в нашій державі становить більше 30 млрд. тонн, з них майже 2,5 млрд. тонн – токсичні). Обсяг шкідливих викидів у повітря в Україні складає понад 6,6 млн. тонн на рік (з них 2 млн. тонн – викиди від автотранспорту). 30% води в Україні втрачається через застарілі водопровідні мережі та практично всі поверхневі та підземні води забруднені небезпечними та токсичними для навколишнього природного середовища речовинами різного походження.

На думку експертів, першопричинами таких екологічних проблем України є:

- підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності;
- неврахування наслідків для довкілля у законодавчих та нормативно-правових актах;
- переважання ресурсо- та енергоємних галузей у структурі економіки із здебільшого негативним впливом на довкілля, що значно посилюється через неврегульованість законодавства при переході до ринкових умов господарювання;
- фізичне та моральне зношення основних фондів у всіх галузях національної економіки;
- неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів, зокрема неузгодженість дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, незадовільний стан системи державного моніторингу навколишнього природного середовища;
- низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг сталого розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти;
- незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян;
- незадовільний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства та незабезпечення невідворотності відповідальності за його порушення;
- недостатнє фінансування з державного та місцевих бюджетів природоохоронних заходів, фінансування таких заходів за залишковим принципом, тощо.

Для вирішення зазначених екологічних проблем, а також завдань, спрямованих на збереження умов існування людини і формування екологічної культури населення країни було прийнято Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (від 28.02.2019 року). Під «екологічною політикою» слід розуміти комплекс заходів, спрямованих на охорону довкілля, збереження і відновлення природних ресурсів, запровадження безвідходних і маловідходних, екологічно чистих технологій, розвиток природоохоронного виховання й освіти, правову охорону екосистем. Метою державної екологічної політики є досягнення задовільного стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем. Реалізація засад державної екологічної політики повинна здійснюватись з дотриманням наступних принципів: відкритості, підзвітності, гласності органів державної влади; участі

громадськості у формуванні державної політики; дотримання екологічних прав громадян; заохочення до ведення екологічно відповідального бізнесу та екологічно свідомої поведінки громадян; запобігання екологічній шкоді; міжнародної співпраці та євроінтеграції. Дотримання зазначених принципів є основою для розробки та реалізації інструментів державної екологічної політики. Серед основних завдань екологічної політики є: суттєве підвищення екологічної свідомості громадян, поширення екологічних цінностей та популяризація екологічної освіти; сталий розвиток та збалансоване використання природних ресурсів, обов'язкова присутність екологічних вимог в усіх сферах життєдіяльності, зменшення екологічних ризиків та належне екологічне врядування; міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін; підвищення рівня екологічної безпеки (в т.ч. в зоні відчуження); застосування принципів перестороги, превентивності (запобігання), пріоритетності усунення джерел шкоди довкіллю, "забруднювач платить", а також стимулювання державою вітчизняних суб'єктів господарювання, що здійснюють екологічну діяльність та зменшують навантаження на навколишнє природне середовище; упровадження новітніх засобів і форм комунікацій та ефективної інформаційної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

До основних засад екологічної політики України було включено досягнення Україною Цілей сталого розвитку, які були затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 році. Необхідно відмітити, що хоча Цілі сталого розвитку ООН і бралися до уваги під час підготовки державних стратегічних документів, однак уперше вони прописані на рівні окремого закону. Цілі сталого розвитку ООН – це загальний заклик до дій, спрямованих на подолання бідності, захист планети, забезпечення миру та достатку для кожного. Іншими словами – це чіткі орієнтири з конкретними цільовими показниками, які повинні бути виконані до 2030 року. Отже, закон передбачає, що:

- до 2030 року 17 % енергії отримуватиметься з відновлюваних джерел (на сьогодні цей показник не перевищує 6 %);
- частка сільського населення, що має доступ до покращених умов водовідведення й санітарії, становитиме 80 % (зараз це 2 %);
- частка відходів, які захоронюються на полігонах, зменшиться до 35 %;
- викиди підприємств в атмосферне повітря скоротяться на 77,6 %;
- викиди в атмосферне повітря від транспорту зменшаться на третину;
- частка територій зі статусом природно-заповідного фонду (заповідники, національні парки тощо) збільшиться з 3803 га до 9095 га;
- енергоємність економіки зменшиться удвічі; третина водних ресурсів (річки, озера тощо) матимуть належний екологічний стан.

Центр екологічного права і політики (Center for environmental law & policy) Єльського університету спільно з Центром міжнародної інформаційної мережі наук про Землю (Center for international Earth science information Network) Колумбійського університету провели глобальне дослідження, що стосується досягнень країн щодо стану та управління природними ресурсами. На підставі зроблених вимірів розраховується Індекс екологічної ефективності (The Environmental Performance Index – EPI) – комбінований показник стану навколишнього природного середовища та ефективності управління природними ресурсами. Індекс екологічної ефективності розраховується з 2006 р. Результати дослідження публікуються один раз у два роки. Цей індекс дає змогу орієнтуватися національним урядам щодо прогресу в досягненні країнами встановлених цілей екологічної політики. За рейтингом EPI у 2020 р. Україна серед 180 країн посіла 60 місце з показником 49,5 балів, і значно покращила свої позиції в порівнянні з даними 2018 року. У 2018 році індекс EPI становив 52,87 балів, і Україна посідала 109 місце у рейтингу.

Отже, останні кілька років можна сміливо позначити як період формування цілісної української екологічної політики. Вперше за історію незалежності управління природними ресурсами перейшло від локальних, часто змістовно не пов'язаних між собою законопроектів до утворення стратегічної матриці, в якій законодавчі ініціативи ґрунтуються на спільних принципах і орієнтирах. Це стало можливим, по-перше, через вимогу наближення українського законодавства до законодавства ЄС в рамках Угоди про асоціацію. По-друге – через залучення до екологічної політики низки профільних експертів і налагодження тісної співпраці між ними. Екологічна політика України, яка тривалий час орієнтувалася на подолання негативних наслідків, тепер повинна буде ґрунтуватися на їхньому запобіганні, усуненні першопричин їх виникнення та займатися покращенням якості довкілля, а отже – і поліпшенням якості життя кожного українця.